

## חשיפת הסוד: גורמים מעודדים ומעכבים את גילוי סוד הפגיעה

### בקרב קורבנות התעללות מינית בילדות

שרונה שוורצברג ואלי זומר

פרק מהספר זליגמן, צ. וסולומון, צ. (2004), הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות, תל אביב: הקיבוץ המאוחד\מרכז אדלר – אוניברסיטת תל אביב.

בספרות המחקרית בתחום ההתעללות המינית, קיימת הערכה כי רוב מקרי ההתעללות המינית אינם מתגלים לעולם (1). קיימים נתונים המצביעים על כך שקורבנות המחליטים לגלות את סודם, עושים זאת רק שנים רבות לאחר שההתעללות נפסקה (2,3,4,5). בפרק זה תסקר הספרות ויוצג מחקר שנערך על מנת להרחיב את ההבנה ביחס למשתנים המשפיעים על תהליך גילוי הסוד על ידי מי שנפגעו מהתעללות מינית בילדות, וביחס למורכבות הגילוי, גם בחלוף זמן רב מאז שהסתיימה ההתעללות. מטרת המחקר היא להצביע על גורמים העלולים לעכב קורבנות התעללות מינית מלגלות את סודם ועל גורמים העשויים לסייע להם לעשות כן, ולמצוא את הקשר בין גורמים אלה לבין גיל הגילוי. היעדים היישומיים של מחקר זה מכוונים לאיתור פעולות פוטנציאליות אשר בעזרתן ניתן יהיה לסייע לנפגעים לגלות את סודם מוקדם ככל האפשר ובכך להתחיל את תהליך השיקום שלהם.

#### גילוי עריות והתעללות מינית כתסמונת של סודיות

הסודיות היא חלק אינטגרלי מההתעללות המינית. הסוד הוא המאפשר את ההתעללות והוא גם המשמר את הפגיעה ומונע ממנה להפסק. בשמירת הסוד מעונינים כל הצדדים. הפוגע אינו רוצה להתגלות ולהענש ולכן שומר על כך בסוד. לרוב דואג הפוגע באמצעים שונים כמו איום או פיתוי שהקורבן לא יגלה את סוד ההתעללות. הקורבן לא רוצה להאמין בקיום התעללות על ידי מי שאמור לדאוג לשלומו ולביטחונו ובשרות משאלה זו הוא שומר על ההתעללות בסוד מפני עצמו.

הסודיות מחזקת גם ברמה החברתית וקיים קשר שתירה סביב נושא זה. התייחסותו של פרויד והפסיכואנליזה להתעללות המינית מדגימים כיצד חוזק הסוד במשך שנים רבות הן ברמה המקצועית והן ברמה החברתית. פרויד שהעז לגלות את הסוד במאמרו "האטיולוגיה של ההיסטריה" בו טען כי מקור ההיסטריה הוא בפיתוי מיני מוקדם (בילדות) וקבע כי גילוי עריות שכיח יותר ממה שניתן לחשוש, הושתק בתקיפות על ידי עמיתיו. דבר שהביא אותו מאוחר יותר לשנות את הראיה שלו לגבי מקור ההיסטריה, ולטעון כי אין ההפרעה קשורה במאורעות החיים הממשיים, אלא, בפנטזיות בנוגע ליחסים מיניים עם האב (6).

ניתן לומר כי המאה האחרונה מאופיינת במעגלים של תקופות גילוי, שלאחריהן מגיעות תקופות של הכחשה, ביחס להיקף ההתעללות המינית. ניתן לטעון כי הכוחות שמנעו מודעות של נושא זה בעבר עדיין מתגלים כיום, והתעללות מינית בילדים שוב עלתה למודעות, רק כדי להיות מדוכאת שוב על ידי תגובות שליליות ביחס אליה (7).

משנות השמונים של המאה הקודמת, מסתמנת מודעות גוברת של אנשי מקצוע ושל התקשורת ביחס להתעללות מינית בילדים. המודעות בימינו שונה מהעבר בשל הכמות המשמעותית של מחקרים על שכיחות ההתעללות המינית והפגיעה שלה בהתפתחות האדם. תהליכים נוספים שהתרחשו בעקבות הידע החדש, היו בתחום המשפטי: נערכו שינויים בחקיקה העולמית והישראלית שמגמתם הארכה של תקופת ההתישנות על עבירות מין בילדות. המשמעות של כך היא שנפגעי התעללות מינית בילדות יכולים להגיש תביעות כנגד תוקפיהם, גם אם עברו עשרות שנים מזמן הפגיעה. במקביל, קמה בארצות הברית תנועה המטילה ספק באמינות ההיזכרות המאוחרת של מבוגרים הטוענים כי היו קרוב להתעללות מינית בילדות. הטענה המרכזית של תנועה זו היא כי הזיכרונות על התעללות מינית בילדות הושתלו על ידי מטפלים. נראה כי התהליך של גילוי ומודעות חברתית גוברת להיקף תופעת ההתעללות המינית, שלאחריו מגיע גל של הכחשות ותגובות המעכבות גילוי, חוזר על עצמו גם בתקופה הנוכחית.

#### אופן הגילוי והגיל בזמן ביצועו

נפגעי התעללות מינית בילדות הבוחרים לגלות את סודם, עושים זאת באופנים שונים ובגילאים שונים. ישנן שתי דרכים עיקריות לגלות. האחת, גילוי מכוון, בו קורבן ההתעללות מחליט באופן מודע לגלות את סודו לאדם אחר. הדרך השניה היא גילוי מקרי, בו קורבן ההתעללות, מחצין בהתנהגותו את הטראומה המינית באופן לא מודע. הגילוי המקרי מאפיין ילדים. הם מתנהגים או מדברים באופן מיני שאינו מתאים לגילם. כך הם חושפים באופן לא מודע את סודם (8,9). במחקר שבדק את תהליך גילוי ההתעללות המינית בקרב 630 ילדים ומתבגרים בגילאי 17 – 3 שנפגעו מהתעללות שכזאת, נראה כי 74% מהם גילו באופן מקרי, לכאורה, ללא מאמץ מחושב ומודע של הילד לגלות. במחקר זה, גילוי מכוון נמצא כקשור באופן מובהק למתבגרים. התוצאות מצביעות על קשר בין אופן הגילוי לגיל הקורבן. ככל שהקורבן צעיר יותר, הסבירות שיגלה באופן מקרי ולא מודע גבוהה יותר (8).

נתונים מחקרניים לגבי גיל הגילוי מצביעים על אפשרות שרבים אינם מגלים כלל, גם לא בבגרותם. מחקרי שכיחות האומדים את שיעור המבוגרים שעברו התעללות מינית בילדותם, מציינים שכ 40% מתוך המדווחים על כך שעברו התעללות מינית מסוג כלשהו, לא סיפרו זאת מעולם (1,2). נתונים נוספים, מצביעים על גילוי מודע ומכוון, המתרחש רק שנים רבות לאחר שההתעללות נפסקה. נתונים של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה

מינית בישראל לשנת 1995, מעידים כי 50% מהפונות לעזרה עקב התעללות מינית במשפחה, פונות רק בחלוף יותר מחמש שנים ממועד התרחשות ההתעללות. מתוכן 22% מהפונות עשו כן רק לאחר 15 שנים או יותר (5).

משמעות המחקרים שצוינו היא שקורבנות רבים בוחרים לגלות את סודם בבגרותם, שגילויים בילדות הם על פי רוב מקריים ולא מודעים, ושקיים קשר בין אופן הגילוי לגיל. לגילוי המכוון והמודע ישנה סבירות רבה יותר להתרחש ככל שהגיל מבוגר יותר.

### התגובה לגילוי

התגובה שהילד מעריך שיקבל בעקבות גילוי סוד ההתעללות, משפיעה רבות על ההחלטה לגלות. קורבנות המגלים את סודם נתקלים בתגובות כגון הכחשת ההתעללות, האשמתם בהתעללות, בקשה מהם לסלוח לתוקף, נידוי הקורבן או נידוי התוקף במקרים הפחות שכיחים. במקרים נדירים האם תומכת בקורבן ומפעילה את המערכות לטובתו.

במחקר שנערך בקרב בוגרות שהיו קורבן להתעללות מינית בילדותן, נבדקו תגובות לגילוי של התעללות מינית בילדות ובבגרות. השתתפו בו 228 נבדקות בטווח הגילאים הנע בין 18-73. הגיל הממוצע לגילוי הראשון היה 25.9 ונמצא מתאם גבוה בין גיל הגילוי והתגובה שהתקבלה. ככל שהגילוי היה בגיל צעיר יותר התגובה היתה פחות תומכת. תגובות ההורים היתה בעלת התמיכה הנמוכה ביותר בהשוואה לדמויות אחרות להן סופר הסוד (3). במחקר נוסף, נבדק הקשר בין אספקטים של הגילוי (תזמון, תגובה, כמות) לבין תפקוד חברתי רגשי בבגרות. הגיל הממוצע של הנבדקים היה 30, (בטווח גילאים הנע בין 19-56), והגיל הממוצע של הגילוי הראשון היה 18. הגילוי הראשון בבגרות נזכר על ידי הנפגעים ככזה שזכה לתגובה תומכת, ולכן, עזר יותר באופן משמעותי מאשר גילוי ראשון בילדות. החוקרים מסיקים כי פשוט יותר לגלות בבגרות, והתגובה אז חיובית יותר, משום שההתעללות כבר הופסקה ומהשומע לא נדרשת פעולה. בנוסף, למבוגרים יש יכולת טובה יותר להעריך מי יהיה תומך בתגובתו ומיהו האדם המתאים ביותר לגלות לו (4). במחקר שבדק השפעת התמיכה החברתית והמשפחתית לאחר התעללות מינית על ההשלכות של ההתעללות, שיערו החוקרים כי הגילוי עצמו לא יפחית את השפעות ההתעללות המינית ומה שינבא הסתגלות פסיכולוגית טובה יותר, הוא התמיכה החיובית שתקבל הניצולה בעקבות הגילוי (10). מהממצאים הסיקו החוקרים כי לא די בעידוד ילדים לגלות התעללות מינית שכן גילוי כשלעצמו יכול להביא לתוצאות שליליות. יש צורך בתגובה חיובית ובתמיכה של הורים ואנשי מקצוע בעקבות גילוי. ממצא נוסף הוא שלא נמצאו הבדלים לטווח ארוך בהסתגלות בין נשים שלא גילו בילדות לבין אלה שגילו אך קיבלו תגובה שלילית. נראה כי שתי קבוצות אלה

מגיעות ממשפחות דיספונקציונליות, ואלה שנמנעו מגילוי עשו כך משום שניבאו את התגובה השלילית.

במחקר שבדק את הגורמים הקשורים לגילוי, נמצא כי גילוי מוקדם שבעקבותיו היתה תגובה תומכת, הוביל להתמודדות מוצלחת יותר ולפחות רגשות שליליים בהווה, מאשר גילוי מוקדם או מאוחר שבעקבותיו היתה תגובה לא תומכת. כלומר, מה שניבא הסתגלות טובה יותר היתה התגובה לגילוי ולא גיל הגילוי. החוקרים מציינים כי גילוי הוא יעיל כאשר יש אינטרקציה עם אדם המגיב באופן אמפתי ועוזר, ושבעקבותיו תתקבל מאדם קרוב תגובה מבינה ולא שיפוטית. יש מי שידחה את הגילוי עד שיגיע למצב בו יחוש שהוא יכול לתת אמון, לגלות ולקבל תגובה תומכת (11).

#### חשיבות הגילוי לאחר

גם אם ההתעללות נפסקה, כל עוד נשמר הסוד, נשאר דפוס היחסים עם התוקף כשהיה. כל עוד הטראומה מודחקת, הקורבן אינו מעבד אותה ואינו מנסה להבין את משמעותה, לא יכול להתרחש תהליך של קניית שליטה על תוצאות הטראומה ועל החיים בכלל. שבירת הסוד מהווה פריצת דרך. היא מאפשרת לניצול להיפרד מהדמות המופנמת של התוקף ולזכות בחופש פסיכולוגי (12,13).

גילוי הסוד על ידי הקורבן למישהו אחר מהווה נקודת מפנה קריטית. הגילוי מבטא את המעבר שמתרחש אצל הקורבן משמירה על המתעלל על ידי שמירת הסוד, לפני הגילוי, להתחלה של שמירה ודאגה שלו לעצמו, לאחריו. כדי שמעבר זה יתרחש צריך הנפגע להכיר בכך שהוא קורבן ולוותר על התפיסה האידיאלית את עצמו, לה נזקק כדי להתגונן מפני חוסר האונים וחוסר השליטה הקשורים בחווית ההתעללות המינית. הגילוי המתרחש למרות קשר השתיקה האישי, המשפחתי והחברתי שישנו סביב חווית התעללות מינית, מעיד על כוחות, ומסמן את תחילתו של תהליך השיקום והריפוי של הקורבן. בנוסף, אחת מההשפעות ארוכות הטווח של ההתעללות המינית היא רכישת חוסר אמון כלפי אחרים (14). באופן טבעי הקורבן מצפה לתגובה שלילית מהשומע, דבר המקשה פי כמה לספר את הסוד. ההחלטה לגלות למרות זאת, מדגימה את המפנה שחל גם ביכולתו של הקורבן לתת אמון במישהו אחר ובשל כך הקורבן יכול לקבל עזרה מאחרים (11).

בספרה "טראומה והחלמה" תארה הרמן (15) את הקושי של קורבנות לגלות את סודם ואת חשיבות הגילוי: "העימות בין הרצון להכחיש מעשים נוראים ובין הרצון להכריז עליהם בקול רם, הוא דיאלקטיקה מרכזית של הטראומה הנפשית. בני אדם שנעשו בהם מעשה זוועה מספרים פעמים רבות את סיפוריהם בדרך רגשית מאוד, סותרת ומקוטעת,

החותרת תחת אמינותם ומשרתת כך את שני הצווים: סיפור האמת ושמירת הסודיות. רק כאשר זוכה האמת להכרה, בסופו של דבר, יכולים הנפגעים להתחיל בתהליך ההחלמה".  
הבחירה לגלות את הסוד היא ההופכת את הנפגע מקורבן לניצול.

#### גורמים מעכבים ומסייעים לגילוי

כדי להבין מה מסייע לקורבנות לגלות את סודם ומה מעכב אותם מלעשות כן, מיינו תהליכים והשפעות של התעללות מינית בילדות, המתוארים בספרות המחקרית בתחום לארבע קבוצות עיקריות. הקבוצה הראשונה הורכבה מגורמים תוך אישיים, תהליכים נפשיים המתחוללים אצל הקורבן. קבוצת המשתנים השנייה הורכבה מגורמים משפחתיים, המתארים יחסים ותהליכים המתרחשים בין הקורבן למשפחתו. הקבוצה השלישית התבססה על גורמים חברתיים המתארים את השפעתם של נורמות ערכים ותהליכים חברתיים על הקורבן. בשלושת הקבוצות חלק מהגורמים משוערים כמסייעים לגילוי וחלקם כמעכבים אותו. הקבוצה האחרונה הכילה גורמים הקשורים בתוקף ההתעללות, בהקשר שבו היא התרחשה ובטראומטיזציה נוספת. להלן פירוט ארבעת קבוצות המשתנים שהעלתה סקירת הספרות המדעית:

#### 1. גורמים תוך אישיים

**א. תחושת אשמה (מעכב).** מחקרים הבודקים השפעות לטווח ארוך של התעללות מינית מציינים כולם את תחושת האשם שחש הקורבן ביחס להתעללות. (16,17,18). תחושת האשם מספקת לילד שליטה ובעזרתה הוא יכול להסביר את קיום ההתעללות והיא גם משרתת את הצורך בהמשכת היחסים עם המבוגר המתעלל (במיוחד כאשר התוקף הוא ההורה). קבלת אחריות על ההתעללות מאפשרת לילד לראות את המבוגר כאידיאלי וטוב תוך שהוא מקריב כקורבן את תחושת הערך העצמי שלו (19). לעיתים תחושת האשם נותנת לילד גם תקווה. אם הוא אשם, יתכן שבאפשרותו גם לשנות את המצב. ההאשמה העצמית מתיישבת גם עם צורת המחשבה הנורמלית בילדות, שבה העצמי נתפס כנקודת התייחסות לכל האירועים. בנוסף, כל הנאה שהילד מפיק ממצב הניצול, תורמת לעוות נוסף של יחוס האחריות להתעללות ומגבירה את האמונה כי הוא נושא באחריות מלאה לה (14,15). האשמה העצמית הופכת לחלק מתפיסת העצמי ולתפיסת המצב וזמן רב לוקח להשתחרר מכך.

**ב. תחושת חוסר אונים (מעכב).** על-פי תאוריית חוסר האונים הנלמד של זליגמן, (20) מוטיבציה של סובייקט להגיב תפחת אם הגירוי הוא לא נעים, לא צפוי ואין לו עליו שליטה. כל אלה מאפיינים את חווית ההתעללות המינית. נוצרת תפיסה סובייקטיבית של חוסר אונים בילדות, אשר הופכת למציאות בהמשך החיים, על-פיה נקבעת ההתנהגות בבגרות. כמו כן

מועברת תחושת חוסר האונים מסיטואציה לא נעימה אחת לשניה כך שמשימת הילד הופכת להיות הישרדות (21).

תחושת חוסר האונים מתחזקת גם בעקבות תחושת כעס, שהיא תגובה טבעית להתעללות. בגלל חוסר היכולת לכעוס על המבוגר המתעלל נאלץ הקורבן להדחיק רגשות אלה. דבר זה מחזק את ההזדהות שלו עם תחושת הקורבנות, והתחושה הטבעית של חוסר אונים (19). תוצאת חווית ההתעללות היא בדרך כלל תחושת חוסר אונים כנגד כוחות חיצוניים, ותחושת חרדה לגבי בטיחות ובטחון. לרוב הקורבנות חווית ההתעללות גורמת לתפיסת עצמי שלילית ולתחושה של היותו שונה מאחרים, דבר המחזק את ראיית התוקף כבעל הכוחות היחיד, וכמחוסן מפני התערבות חיצונית. בגלל תחושת חוסר האונים של הקורבן הוא חש שממילא אף אחד לא יוכל להתמודד עם התוקף ולכן אין טעם לגלות שכן יש בכך סיכון גדול יותר (17).

**ג. אידיאליזציה ותחושת מיוחדות (מעכב).** כדרך לשלוט בחוסר האונים הטבעי ובחרדה שהקורבן מרגיש כתוצאה מההתעללות, מפתחים חלק מהנפגעים תחושת אידיאליזציה, המאפשרת להם לראות את עצמם כבעלי יכולות וכוחות ייחודיים. הילד מחליף את התחושה הפנימית של חוסר אונים באשליה שהוא כל יכול ובשליטה. אשליה זו מספקת לו הרמוניה ואיזון כביכול. האידיאליזציה מספקת לו תחושה שקרית של ערך עצמי. מכניזם התמודדות זה של יצירת דימוי אידיאלי הוא יעיל בזמן שההתעללות מתרחשת, שכן הוא מאפשר לילד לשרוד במצב הבלתי אפשרי בו הוא נמצא. לאחר שההתעללות נפסקה, מגביל מנגנון זה את תפיסת העצמי של הפרט ואת היחסים עם האחרים, דבר העלול להתבטא בקושי ביחסים בינאישיים ובקורבנות חוזרת (19). כדי ליצור דימוי אידיאלי צריך הילד להכחיש את קיום ההתעללות ועל כן תהליך זה מעכב את גילוי הסוד.

**ד. הסתגלות להתעללות (מעכב).** בטרומה המתרחשת בילדות הילד ניצב בפני משימות הסתגלות אדירות. הסביבה הפתולוגית של ההתעללות, כופה התפתחות של יכולות יוצאות מהכלל, יצירתיות והרסניות כאחד (15). ההתעללות המאיימת על חייו ושלמותו של הילד הופכת בתהליך ההסתגלות לאירוע שהוא לכאורה נורמלי. הסברה היא שהילד מפתח מבנים פסיכולוגיים המאפשרים הישרדות פיזית, במחיר של תפיסות מעוותות של המציאות החיצונית והרגשית. הכחשת המציאות מצד הילד ומצד המתעלל המעוניין להכחיש את ההתעללות, מונעים לחלוטין מן הילד לקרוא להתעללות בשמה. הילד נאלץ לחיות חיים נורמליים כביכול, כאילו שלא מתרחשת התעללות. כדי לשרוד הוא מסתגל למצב הטרומטי ומעמיד פנים שחיו נורמלים (22). חוסר יכולת זה להכיר במציאות מקשה על גילוי הסוד.

**ה. דיסוציאציה (מעכב).** מגוון רחב של הגנות נפשיות עוזרות לקורבן לחסום את דרכה של חווית ההתעללות אל התודעה והזיכרון. בנוסף להכחשה עומדות לרשותו מגוון תגובות דיסוציאטיביות. דיסוציאציה היא נתק בתפקודים האינטגרטיביים הנורמליים של הרגשות,

התחושות, ההתנהגויות, הזיכרונות והזהות. לדיסוציזיה ערך הסתגלותי שכן היא מאפשרת תפקוד תקין במשך שנות ההתעללות. הקורבן מתקשה להטמיע את אירוע ההתעללות עם אמונתו בעולם בטוח צודק והוגן, במיוחד כאשר ההתעללות מופעלת מצד בן משפחה שאמור להיות ידידותי ומגן. יש לו צורך קיומי לשכוח את החוויות הטראומטיות, דבר המעכב את היכולת לגלות את סוד ההתעללות (23).

**ו. קושי לתת אמון באחרים** (מעכב). פגיעה מרכזית של ההתעללות המינית קשורה ביכולת לתת אמון באנשים אחרים (16). האירועים הטראומטיים פוגעים ביחסים הבסיסיים ביותר של האדם עם משפחתו ועם סביבתו. אדם שהיה אמור להגן על הילד ולדאוג לבטחונו הוא שפגע בו. ההתעללות הורסת את הנחות היסוד של הקורבן בדבר ביטחון בעולם, והיכולת למתן אמון באחרים (15). כל אלה מקשים מאוד על היכולת לסמוך ולשתף אדם אחר בסוד ההתעללות.

**ז. התקשרות רגשית לתוקף** (מעכב). תאוריית יחסי הזיקה (attachment) מסבירה את הנאמנות החזקה הנוצרת מצד הקורבן כלפי התוקף. יחסי זיקה רבי עוצמה מתהווים כאשר ישנן תקופות של חוסר טיפול ובינהן תקופות של טיפול תקין. בהתעללות מינית ישנה מחזוריות של התעללות כך שישנן תקופות בין התעללות אחת לבאה אחריה, בהן מתקיימים יחסים נורמלים ונעימים כביכול. זה מסביר את ההתקשרות החזקה שיש לילדים רבים שעברו התעללות כלפי הוריהם, ואת הנטייה של קורבנות התעללות מינית להכחיש את הפגיעה בהם תוך התייחסות אוהדת למתעלל. תופעה זו מכונה בספרות "יחסי זיקה טראומטיים" (21). לעיתים המתעלל הוא האדם היחיד המתייחס לקורבן ונותן לו אהבה. תהליך זה מחזק את ההתקשרות בניהם ואת תחושת המחויבות של הקורבן לשמור על התוקף ולכן גם לא לגלות את סודו.

**ח. קושי לשאת את כובד הסוד** (מסייע). כאשר ההתעללות נפסקה והקורבן התרחק מהתוקף, משימת ההישרדות כבר איננה נדרשת. יחד עם זאת מנגנוני ההתמודדות שהקורבן סיגל לעצמו ועזרו לו לשרוד בזמן ההתעללות, הפכו לחלק מזוהתו, והם מקשים עליו לפתח יחסים בינאישיים תקינים. פעמים רבות הוא נקלע לקורבנות חוזרת בשל הסתגלויות אלה (19). המחירים שהקורבן משלם כבוגר בשל מבנה הזהות שיצר כקורבן התעללות מינית, יכולים להביא אותו להעריך מחדש את הצורך בשמירת סוד ההתעללות. במחקר שבדק את תהליך הגילוי של עשרים נשים שהיו קורבנות להתעללות מינית בילדותן (24), הרגש הנפוץ ביותר לאחר גילוי הסוד היה הקלה כתוצאה מגילוי הסוד. שמירת הסוד דורשת מהן לצמצם את עצמן ואת חייהן ולשלם מחיר אישי כבד גם שנים לאחר שההתעללות נפסקה. מחיר זה מעודד לגלות את הסוד כדי להשתחרר ממנו.

**ט. הצלחה בתחומים אחרים** (מסייע). הצלחה בשדות אחרים כמו השדה המקצועי או האקדמי מסייעים לתהליך זה של החזרת השליטה, תחושת האונים ותחושת היכולת, לחייהם של נפגעי הטראומה. כמו כן, הצלחה מעלה את הדימוי העצמי החיובי ומגדילה את

הסיכוי לגלות את הסוד. גרעין חווית הטראומה הנפשית הוא נישול הנפגעת מכוחה, וכאשר הנפגעת חווה עצמה כבעלת יכולת וכאדם בעל ערך, מתחזקת יכולתה לגלות את הסוד.

י. **דאגה לילדים אחרים שעלולים להיפגע** (מסייע). אחד הגורמים המשפיעים על נפגעי התעללות מינית לגלות את סודם הוא החשש שמישהו יקר להם עלול להיות גם הוא קורבן של המתעלל. חשש זה יכול לאפשר לנפגעת להרגיש תחושת כעס כלפי התוקף, רגש אותו לא הרשתה לעצמה להרגיש ביחס לפגיעה בה עצמה. תחושת כעס זו יחד עם תחושת אחריות ודאגה לאחרת יכולים לסייע לנפגעת לגלות את סודה. בדווח של מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל לשנת 1995, ציינו כ- 11% מהפונות את הדאגה לילדות נוספות כסיבה שהובילה אותן לקבל עזרה ממרכז הסיוע (5).

## **2. גורמים משפחתיים**

א. **לויאליות למשפחה** (מעכב). בהתעללות מינית המתרחשת בין ילד לדמות סמכות בה הוא תלוי, נוצרים יחסי נאמנות ותלות של הקורבן במבוגר המתעלל. הקורבן חונך לראות את צרכי האחר כקודמים לצרכיו שלו. תלות זו בנוסף לתלות מבנית של הילד במשפחתו, מביאים את הקורבן להיות נאמן למבוגר המתעלל, מחויב אליו ותלוי בו. במחקר שנערך בקרב 248 נשים שהיו קורבנות להתעללות מינית בילדותן, נמצא כי ככל שהיחסים בין הקורבן לתוקף היו קרובים יותר כך היה הגילוי קשה יותר (2,25,26).

ב. **נורמות משפחתיות של ציות ללא תנאי למבוגר** (מעכב). נורמות כאלה וקידוש ערכים של כיבוד אב ואם שכיחות בתרבויות מסורתיות ופאטריאכליות ומאפשרות למתעלל להמשיך במעשיו, מבלי שהילד יוכל לחשוב על אפשרות של התנגדות. באוירה כזאת הילד מקבל את מעשיו של המתעלל כמציאות נתונה מבלי להבין שפוגעים בו ומבלי שיוכל אפילו להרהר באפשרות לספר על כך. לעיתים נורמות אלה מחוזקות על-ידי ענישה גופנית שנתפסת בתרבויות אלה כנכונה וחיובית (27).

ג. **פחד מהרס המשפחה** (מעכב). רוב הילדים שנפלו קורבן להתעללות מינית במשפחה אינם רוצים לאבד את הוריהם כתוצאה ממאסר או גירושם. הם זקוקים לחיות במשפחה שלימה ובראשה אב מיטיב (14,17). נפגעים רבים מדווחים על איומים מצד התוקף שאם יתנגדו או יגלו את הסוד, יגרמו להרס המשפחה (15,28).

ד. **אוירה של טאבו על נושאים מיניים** (מעכב). במשפחות רבות בהן מתרחשת התעללות מינית קיימת נטיה לשמור על רמת מוסרניות גבוהה כלפי מין וכלפי הדיבור על נושאים מיניים. אוירה כזו מקשה על הקורבן לדבר על הפגיעה המינית הן בתוך המשפחה והן מחוצה לה (14,29). במשפחות מתרבויות המדגישות את ערך הבתולין עד החתונה הקורבן נתונה תחת לחץ נוסף להדחיק ולהכחיש את דבר קיום ההתעללות (27).

ה. **פחד מגינוי והאשמה משפחתיים** (מעכב). קורבנות התעללות מינית לא מגלים את סודם משום שהם חשים שבאוירה המשפחתית הקיימת הם עלולים לזכות בתגובה שלילית,



שתהווה פגיעה נוספת עבורם. ההחלטה של הקורבן לגלות את סודו לאחר, תלויה בתגובה שהוא מעריך שיקבל. בהתעללות בתוך המשפחה, קיים תפקוד משפחתי דיספונקציונלי שאינו מאפשר להגיב באופן תומך לגילוי, ומביא בדרך כלל להאשמת הקורבן ולהפיכתו לשעיר לעזאזל בעקבות ניסיונו לגלות. במחקר בקרב 28 ילדים שאובחנו כחולים במחלת מין שמועברת דרך מגע מיני ועל כן סווגו כילדים שעברו בודאות התעללות מינית (30), שיערו החוקרים כי נטיית ההורה להאמין ולתמוך בגילוי הילד, תביא לכך שהילד יגלה את סודו בראיון שיערך עמו. החוקרים העריכו כי העמדה של ההורה כלפי הגילוי היא המשפיעה על החלטת הילד לספר או לשמור את סודו. לעשרה מתוך 12 הילדים שגילו בראיון כי עברו התעללות מינית, התגובה ההורית היתה תומכת. הממצאים מצביעים על כך שיתכן שילדים שלא מגלים את סודם מעריכים באופן נכון את עמדות משפחותיהם.

### **3. גורמים חברתיים.**

**א. דחיה חברתית של קורבנות (מעכב).** אנשים בחברה בדרך כלל אינם סובלניים כלפי אלה הנושאים תווית של קורבן. קורבנות נתפסים כחלשים וכחסרי שליטה ולרוב נתפסים, לפחות באופן חלקי, כאחראים למצב הקורבני שלהם. יש נטיה להימנע מיחסי גומלין עם קורבנות ניצול מיני משום האיום הטמון במפגש עם הכאב והחרדה שהם נושאים (17). כאשר האירועים הטראומטיים הם מעשה ידי אדם, נקלעים העדים לעימות בין התוקף לקורבנו. הפיתוי לעמוד לימין התוקף גדול, שכן הוא פונה אל הרצון האוניברסלי שלא לראות רע, לא לשמוע עליו ולא לדבר עליו. הנפגע, לעומת זה מבקש מהשומע לחלוק עמו את משא הכאב. הוא תובע פעולה, מעורבות וזכירה (15). הפניה לאחר שהיא מרכיב חיוני בהתמודדות עם קורבנות, טומנת בחובה פוטנציאל של פגיעה משנית על ידי האשמת הקורבן, השפלתו והטלת ספק בתוקף טענותיו. לעיתים אם אין תמיכה חברתית לאחר החשיפה או שתגובתה היא שלילית, הניצול אז עלול לחוות מצוקה שעלולה להיות לוחצת יותר מאשר אירוע ההתעללות עצמו (31,32). פעמים רבות תגובת הסביבה לגילוי התעללות מינית היא עוינת, דוחה, כועסת ומטילה ספק. נמצא במחקרים כי גילוי הסוד לסוכנויות ההגנה השונות השאיר את הניצולים עם תחושת השפלה והאשמה. בנוסף, כל החברה ולא רק מי שמושפעים מכך מיידית, מגינים על הסוד. הרצון להאמין בחברה הוגנת וצודקת הוא כה חזק עד כי כל מערכות הכוח והצדק מתעלמות מהאפשרות שהמציאות איננה כזאת. התהליך המתרחש אצל הקורבן המתקשה להתמודד עם חוסר הצדק והרוע הקשור בהתעללות ובוחר להכחיש את קיומה, מתרחש גם ברמת החברה הכוללת (22).

**ב. סטיגמה חברתית על קורבנות תקיפה מינית וטאבו חברתי כנגד חשיפה של ניצול מיני של ילדים (מעכב).** לקורבנות אונס מופנית מידה רבה של האשמה חברתית. קיימים סטריאוטיפים חברתיים שליליים המרתיעים מפני חשיפה כמו תפיסת ההתעללות המינית כיחסי מין בהסכמה שהקורבן אחראי להם במידה שווה. עקב הפנמת סטריאוטיפים אלה

ובגלל יחס שלילי לו זוכים הקורבנות פעמים רבות במפגש עם מערכות חברתיות כמו משטרה ובתי משפט, יורדת ההסתברות לחשיפת סוד קשה כזה (31). הידע הקודם של הקורבן והתחושה שלו שהפעילות שממנה נפגע נחשבת סטיה או טאבו, תורמים גם הם ליחוס עצמי של אפיונים שליליים ומקטינים את הנטיה לגלות (33). נראה כי הטאבו העיקרי הוא לא כנגד ההתעללות המינית אלא כנגד דיבור על-כך (34).

**ג. חוסר אמון בתהליך המשפטי וביעילותו** (מעכב). חוקי התיישנות על עברות מין במשפחה מעבירים מסר חברתי שלאחר שנים רבות אין כבר טעם בהאשמת התוקף, מסר זה מצטרף לנטיה של קורבנות לשכוח ולהדחיק את ההתעללות. בעשור האחרון חלו שינויים הן בחקיקה העולמית והן בזו הישראלית. מדינות רבות האריכו את שנות התיישנות על עבירות מין. המסר השונה שתהליך זה מעביר הוא של הבנת הקושי של קורבנות לגלות את סודם בזמן ההתעללות או בסמוך להפסקתה. מרוץ התיישנות על עבירות מין במשפחה מתחיל בישראל בגיל 18 ותקופת התיישנות ממועד זה נקבעה לעשר שנים (35). יש לשער כי הגבלת שנות התיישנות מעכבת את הגילוי. החשש מהאשמה בתהליך המשפטי מהווה גם היא גורם מעכב.

**ד. הד תקשורתי נרחב למקרי ההתעללות** (מסייע). סיפוריהם של מבוגרים שהיו קורבן להתעללות מינית בילדותם, המתפרסמים באמצעי התקשורת השונים, מביאים פעמים רבות בעקבותיהם לגל פניות למרכזי סיוע שונים (36). בישראל, התפרסם בעיתונות סיפורו של גבר בן 52 שהחליט לחשוף את סיפור ההתעללות שעבר, 30 שנים לאחר שנסתיימה (37). בתשובה לשאלה מדוע החליט עכשיו לחשוף את סיפורו, קשר זאת הניצול לכתבה שהתפרסמה כמה חודשים קודם בה חשף ניצול אחר את סיפור ההתעללות שלו. נראה כי סיפורים המתפרסמים באמצעי התקשורת עשויים להעצים את כוחם של נפגעים רבים ונותנים תחושה של "אני לא לבד", דבר המסייע להם לגלות את סודם. יש לציין כי ההשפעה החיובית של פרסום באמצעי התקשורת קיימת רק כאשר הניצול בוחר לספר את סיפורו. כאשר נחשף סיפור של קורבן ללא בחירתו בכך הדבר נחוזה כניצול נוסף וכפגיעה חוזרת.

#### **4. גורמים הקשורים בתוקף, בהקשר בו התרחשה ההתעללות, ובטראומטיזציה נוספת.**

מידת הנזק הפסיכולוגי הנגרם כתוצאה מהתעללות מינית בילדים וכן עכוב בגילוי הסוד עלולים להיות מושפעים מהגיל שבו החלה ההתעללות, משך ההתעללות, מידת האלימות או האיום לאלימות, סוג המגע המיני, הפרש הגילאים בין הקורבן לתוקף ומידת הקרבה המשפחתית שבין הקורבן והמתעלל (38,39,40).

הסיכוי לריפוי קשור לאופי ההתעללות. מגע מיני שלא היה כוחני, שלא כלל אלימות פיזית חודרנית ושקרה רק לעיתים רחוקות, היה בעל ההשפעה המועטה ביותר על הקורבן (41,42). בין הגורמים המחמירים את הנזק הנפשי בטראומות ילדות ניתן למנות: קיומו של יותר מפוגע אחד (43); גיל מוקדם יותר של תחילת ההתעללות (44); משך זמן רב של

ההתעללות ותדירותה הגבוהה (45); הפרש גילאים גדול בין הקורבן לתוקף (39) וכאשר ההתעללות כוללת מגע מיני מלא (46). גורמים אשר נמצאו כמעכבים גילוי היו קשר משפחתי עם התוקף, וגורמים אשר נמצאו כתורמים לגילוי מוקדם היו גיל בוגר בזמן ההתעללות, אונס על ידי זר ואונס בודד (2).

נמצא קשר חזק בין רמת האמנזיה של הניצול לבין גיל תחילת ההתעללות ומשכה. ככל שגיל תחילת ההתעללות היה מוקדם והיא נמשכה זמן רב יותר, כך רמת האמנזיה המדווחת היתה ארוכה יותר (47).

קיימים בספרות ראיות ודווחים לכך שקורבנות התעללות מינית רק לעיתים רחוקות נפגעים במימד אחד. נמצאו טראומות נוספות הקשורות להתעללות מינית כמו: הזנחה רגשית, פגיעה רגשית ופגיעה גופנית. נמצא כי הטראומה מועצמת כאשר במקביל להתעללות המינית מתרחשת גם התעללות גופנית (48), וכאשר קיימת תחושת נטישה בזמן ההתעללות (49). במקרים בהם יש התעללות פיזית, פסיכולוגית ומינית ביחד, הטראומה היא ייחודית. לחפיפה בין ההשפעות השליליות של ההתעללויות יש אפקט רב עצמה במיוחד (50).

#### השערות המחקר

לאור סקירת הספרות נקבעו השערות המחקר שגרסו כי הגורמים המסייעים יהיו קשורים עם נטיה גוברת לגלות את סוד ההתעללות המינית ובגיל מוקדם, בעוד הגורמים המעכבים ינבאו גילוי מאוחר יותר. משתנים שהוגדרו כמסייעים ידורגו גבוה יותר ביחס לתקופה הסמוכה לגילוי, בעוד שמשתנים שהוגדרו כמעכבים יהיו בולטים יותר ביחס בתקופה בה הסוד נשמר. שיערנו גם שככל שמידת הטראומה בעברן של הנבדקות תהיה גבוהה יותר כך יהיה גיל חשיפת הסוד גבוה יותר וינתנו ציונים גבוהים יותר לגורמים שעכבו אז את גילוי הסוד.

#### שיטה

אוכלוסיית המחקר כללה בוגרים שהיו קורבן לגילוי עריות (מלבד שתי משתתפות שהותקפו על ידי אנשים שאינם קרובי משפחה). המדגם כלל 41 נבדקים, 39 נשים ושני גברים מכל רחבי הארץ. טווח הגילאים של המשתתפים נע בין 18 ל 58 שנים. נבדקים השיבו על שלושה שאלונים: שאלון פרטים אישיים, שאלון שבדק התנסויות טראומטיות בעברו של המשיב ושאלון גורמים בגילוי הסוד. שאלון גורמים בגילוי הסוד נבנה על בסיס הגורמים התוך אישיים, המשפחתיים והחברתיים שנסקרו בהרחבה קודם לכן. (לעיון בשאלונים ניתן לפנות למחברים).

## תוצאות

ממוצע גיל התחלת ההתעללות היה 7 וממוצע גיל הסיום היה 14, כלומר, בממוצע ההתעללות נמשכה כ- 7 שנים. גיל הגילוי הממוצע שנמצא הוא 22.4, הטווח נע בין גילוי בגיל 10 ועד גילוי בגיל 46. בתשובה לשאלה "מתי ואיך היית מודעת לראשונה לכך שעברת התעללות מינית", ענו 33 מהמשתתפים את התשובות הבאות: ארבע עשרה ציינו כי תמיד היתה להם תחושה אישית שמה שקרה הוא לא בסדר, אחד עשר הפכו מודעים בעקבות ארועים הקשורים במיניות (הריון, לימוד בבית ספר על מחזור וגילוי עריות, מיניות התעוררה, מחלת מין, שיחה עם חברה על מין, אונס בבגרות), שישה מהמשתתפים ציינו כי הפכו מודעים לראשונה בעקבות שאלה של בן משפחה (3), או שאלה של מטפל (3), ושני משתתפים ציינו כי הפכו מודעים לראשונה בעקבות טיפול (ללא שנשאלו על כך). המודעות הראשונה של המשתתפים לכך שעברו התעללות מינית היתה בממוצע בגיל 15.8 (0.ט. = 7.6). מין התוקף היה גבר בכל המקרים מלבד מקרה אחד. 15% הותקפו על ידי אח, 34% הותקפו על ידי אב או אב חורג ו 50% הותקפו על ידי קרוב אחר (סב, דוד, חבר משפחה). מספר התוקפים בילדות היה אחד ב 56% מהמקרים, בין שניים לארבעה תוקפים ב 39% מהמקרים, ועד 7 תוקפים בילדות ב 5% מהמקרים. 37% מהמשתתפים הותקפו גם בבגרותם על ידי תוקף אחד (15%) או יותר (22%).

אחת המשיבות, ילידת 1947, נשואה ואם לשלושה ילדים אשר גילתה לראשונה בגיל 42 את סוד ההתעללות שעברה על ידי האב, כתבה: "בגיל 11-12 בערך התחלתי להבין שמה שקורה הוא מעוות ולא נורמלי. ידעתי שזה סוד ביני ובין אבא שאסור לי לספרו כי לא יבינו". על מה שהניע אותה לגלות את הסוד לבסוף, כתבה: "הסוד היה כבד. הרגשתי שחיי עוברים ואני אינני מאושרת בלשון המעטה. ובעיקר, פתאום נכנסו חששות כבדים בליבי כאשר התחלתי לחשוב אולי בעלי והבת עושים אותו דבר ואני כמו אמי לא רואה והבת שלי אומללה כפי שהייתי אני. הכניס אותי למצוקה נוראית. בנוסף שמעתי מומחית לענין שדיברה ברדיו על נשים בגילי שעברו התעללות מינית בילדות ועל כך שיש לזה השפעות ארוכות טווח ורק אז התחלתי לקשר את עברי עם האפשרות שחיי היום מושפעים מעבר זה". על התגובות לגילוי כתבה: "קודם סיפרתי לבעלי ותגובתו התומכת והמבינה הפתיעה אותי. ציפיתי שיגרש אותי ויאשים אותי. תגובתו היתה הקלה אדירה, התחלתי להרגיש שיש תקווה לחיי. מאוחר יותר הגילוי לאמי הראה לי שלכל פחדי בילדות היתה הצדקה. שאלותיה הראו לי שאני מואשמת במערכת היחסים המעוותת עם אבא".

משתתפת נוספת, ילידת 1970, גרושה עם 4 ילדים, אשר עברה התעללות מינית על ידי שכן בגיל 9 ועל ידי אחיה מאוחר יותר, כתבה: "מה שקרה עם השכן גיליתי מיד לאחר ההתעללות לבת דודה הגדולה בשמונה שנים ואני חושבת שגם לאמי. התגובה היתה

אדישה, אני חושבת שהיא לא ידעה מה לעשות עם האינפורמציה הזאת. על התעללות האח סיפרתי בגיל 17 ואז חל שינוי של התפרקות ובניה מחדש".

התגובות לגילוי הראשון השתנו על פי גיל הגילוי. הממצאים הצביעו על כך שהגילוי לאם זכה לתגובה עוינת או אדישה מצידה בכל גיל ובכל המקרים מלבד אחד. רוב המשתתפים העדיפו לגלות למישהו מחוץ למשפחה. גילוי למטפלים או למרכזי סיוע התרחשו בעיקר בבגרות, וזכו לתגובה תומכת ברוב המקרים.

בתשובה לשאלה "האם לגילוי זה היתה משמעות לגבי חיך" ענו המשתתפים את התשובות הבאות: המשתתפות שגילו את הסוד מוקדם בילדותן (גילאי 9-12), לא העריכו בדיעבד שהיתה לגילוי משמעות חיובית בחייהן. (תשובות שהופיעו: "הרס את האמון באם ובמבוגרים", "התגובה השתיקה אותי עד גיל 46" ועוד). בגילוי שנעשה בגיל ההתבגרות (גילאי 13-18), חשו חמישה מהמשתתפים כי הגילוי היה חסר משמעות חיובית עבורם ושמונה מהמשתתפים ייחסו משמעות חיובית לגילוי ("פרקתי עול עצום", "עזר לי לגלות מאוחר יותר", "הבנתי שהאב חולה ולא אני"). מקרב אלה שגילו את הסוד רק בבגרותם (גילאי 19 ומעלה), ששה מהמשתתפים ייחסו לגילוי משמעות שלילית ("פחד נוראי", "כל יום מגלה כמה קשה לחיות", "תחושה שמפרקת את המשפחה"), וששה עשר ייחסו לו משמעות חיובית ("התחלתי לטפל בעצמי", "הבנתי שלא אשמתי", "קיבלתי תמיכה", "גיליתי את עצמי", "יכולתי להמשיך לחיות"). כלומר, ככל שהגילוי היה מוקדם יותר כך זכה לתגובה שלילית יותר.

התוצאות שהתקבלו אוששו את השערותינו. לוח 1 מציג את המתאמים שהתקבלו בין כל גורם מעכב לבין גיל הגילוי. נמצא מתאם מובהק בין ממוצע הגורמים המעכבים את גילוי סוד ההתעללות לבין גיל הגילוי.

לוח מספר 1: מתאמים בין גורמים שהושערו כמעכבים לגיל הגילוי

| גורמים מעכבים      | המשפטים שיצגו את הגורם בשאלון     | מתאם עם גיל גילוי | מובהקות     |
|--------------------|-----------------------------------|-------------------|-------------|
| נכחמים חזק ואישיים | אני אשמה כמה ושקרה לי             | 0.195             | ל.מ.        |
| תחושת אשמה         | הרגשתי שעשיתי משהו רע             | 0.062             | ל.מ.        |
| חוסר אונים         | אני לי כוחות                      | 0.019             | ל.מ.        |
|                    | כולם חזקים ממני                   | 0.242             |             |
| אידיאליזציה        | אני מיוחדת                        | -0.106            | ל.מ.        |
|                    | אני טובה מאחרים                   | -0.026            | ל.מ.        |
| הסתגלות            | ההתעללות היא חלק מהחיים           | 0.351             | 0.012       |
|                    | צריך ללמוד לחיות עם ההתעללות      | 0.168             | ל.מ.        |
| דיסוציאציה-אמנזיה  | כל תקופת ההתעללות ומחזה מהזכרונות | 0.223             | ל.מ. (0.08) |
|                    | משהו קרה אני לא יודעת מה          | 0.048             | ל.מ.        |
| דראליזיה           | מה שקרה לי הוא לא אמיתי           | 0.016             | ל.מ.        |
|                    | אחרי ההתעללות לא ידעתי מה אמיתי   | 0.174             | ל.מ.        |
| דפרסונליזציה       | זה כאילו באיתי מרוב על עצמי       | -0.017            | ל.מ.        |
|                    | זה כאילו לא אני הייתי נשח         | 0.196             | ל.מ.        |
| קושי לתת אמון      | אני לא מאמינה באנשים              | 0.254             | 0.055       |
|                    | אני יכולה לסמוך רק על עצמי        | 0.142             | ל.מ.        |

|                 |                                      |         |            |
|-----------------|--------------------------------------|---------|------------|
| התקשרות רגשית   | הוא עזר לי רחייח                     | 0.125   | ל מ        |
|                 | אני לא רוצה שהוא יפגע                | 0.095   | ל מ        |
| נורמות משפחתיות | לא מלשינים על רו משפחה               | - 0.049 | ל מ        |
| נאמנות למבוגר   | יש לי מחויבות כלפיו                  | 0.094   | ל מ        |
| נורמות ציות     | כשמבוגרים מרבהים אני חייבת לעשות     | 0.285   | 0.035      |
|                 | אין לערער על מה שמבוגרים אומרים      | 0.314   | 0.023      |
| פחד מהרס        | אם אנלה המשפחה תהרס                  | 0.082   | ל מ        |
|                 | אם אספר יוציאו אותי מהבית            | 0.352   | 0.013      |
| טאבו על מין     | לא מדברים על מין אצלנו במשפחה        | 0.164   | ל מ        |
|                 | במשפחה שלי אסור להזכיר נושאים מיניים | 0.231   |            |
| פחד מהאשמה מש'  | אם אספר רני המשפחה יאשימו אותי       | 0.226   |            |
|                 | המשפחה לא תרצה אותי אם אספר          | 0.196   | ל מ        |
| נורמות חברתיות  |                                      |         |            |
| דחיה חברתית     | רח' לא אוהבים לשמוע על סודות כאלה    | 0.313   | 0.023      |
|                 | אנשים מעדיפים לא לדעת שזה קורה       | 0.069   | ל מ        |
| סטיגמה חברתית   | אנשים מחייחים לעורבות כאנשים         | 0.228   |            |
|                 | אם ידעו אפ אחד לא ירצה להתקרב אלי    | 0.213   | ל מ (0.09) |
| חוסר אמון במשפט | אני פוחדת שיאשימו אותי במשפחתי       | 0.322   | 0.028      |
|                 | הוא ממילא יצא עם עונש קל מדי         | 0.234   |            |

הגורמים שהתגלו כבעלי האפקט החזק ביותר לעיכוב הגילוי והשהייתו היו גורמים חברתיים. חשש מדחיה חברתית של קורבנות וחוסר אמון בתהליך המשפטי היו קשורים באופן מובהק לגיל הגילוי; באשר לסטיגמה חברתית על קורבנות תקיפה מינית, הסתמן קשר עם גיל הגילוי אם כי לא היה מובהק סטטיסטי. מבין קבוצת הגורמים המעכבים המשפחתיים היתה התרומה הגדולה ביותר לדחיית הגילוי לנורמות ציות ללא תנאי ולפחד מהרס המשפחה. מקבוצת הגורמים התוך- אישיים, הסתגלות להתעללות וקושי לתת אמון באחרים תרמו באופן מובהק לעכוב בגילוי הסוד. בין חוסר אונים ואמנזיה הסתמן קשר שאמנם לא היה מובהק סטטיסטי עם גיל הגילוי.

לוח 2 מפרט את המתאמים שהתקבלו בין כל גורם מסייע לבין גיל הגילוי. התקבל מתאם שלילי של בין הגורמים שסברתי שיפעלו כגורמים מסייעים לגילוי הסוד, לבין גיל הגילוי. ממצא זה תומך בהשערת המחקר השניה ומתקף גורמים אלה.

לוח 2: מתאמים בין גורמים שהושערו כמסייעים בגילוי הסוד לגיל הגילוי

| גורמים מסייעים | המשפטים שיצגו את הגורם בשאלון     | מתאם עם גיל גילוי | מובהקות |
|----------------|-----------------------------------|-------------------|---------|
| קושי לשאת הסוד | השעה לי לשמור בכל רגע             | - 0.165           | ל מ     |
|                | הסתרת הסוד לוקחת כוחות רבים מדי   | - 0.157           | ל מ     |
| הצלחה בשדות    | אפשר לראות שיש לי יכולות מצוינות  | - 0.330           | 0.018   |
|                | יחד להסיק ממעשי שאני אדם מוצלח    | - 0.124           | ל מ     |
| דאגה לאחרים    | אני חוששת שהוא יפגע באחרים        | - 0.221           |         |
|                | הוא ממשיך להרוס חייך של אחרים     | - 0.195           | ל מ     |
| הד תקשורת נרחב | כל יום יש כוחות מפורים דומים לשלי | - 0.244           |         |
|                | אני קוראת שאני לא יחידה שעברה את  | - 0.339           | 0.015   |

דווחים בתקשורת על מקרי התעללות מינית תרמו להפחתה בגיל גילוי הסוד. הצלחה של הנפגעת בשדות אחרים, תרמה גם היא לקשר השלילי המובהק עם גיל הגילוי. דאגה לילדים אחרים שעלולים להיפגע היה גורם שנמצא בקשר כמעט מובהק עם גילוי מוקדם. (51, פרטים מלאים על תוצאות המחקר).

## דין

מחקר זה בדק את הדווח הרטרואספקטיבי של נסיבות חווית גילוי התעללות מינית והקשר בין גורמים מעודדים ומעכבים את גילוי ההתעללות, ורמת הטראומה בילדות, לבין גיל הגילוי. המדגם שבדקנו אמנם אינו מייצג את כל קורבנות התעללות מינית בישראל, אך אנו משוכנעים כי המשיבים מייצגים את אוכלוסיית המבוגרים המבקשים עזרה פסיכולוגית בנוגע להתעללות מינית שעברו.

כמה ממצאים חשובים התקבלו. המשיבים נוצלו לראשונה בממוצע בגיל 7. עברו יותר מ 8.5 שנים עד שהם נהיו מודעים לראשונה להתעללות ועוד 6 שנים נוספות עד שהם גילו פעם ראשונה את דבר הסוד (קרוב ל 15 שנה מתחילת ההתעללות). אף אחד מהמשיבים לא התלונן כנגד התוקף. ממצאים אלה מדגישים את בעיית תת הדווח והדווח המושהה של ההתעללות המינית, ומדגימים את העובדה שלמרות הסבל הרב שעובר עליהם בהתעללות, מרבית הקורבנות אינם חושפים את סודם עד לבגרותם. הם מתקפים ממצאים קודמים שהתקבלו בישראל (5) ועולים בקנה אחד עם מסקנות מחקרים בצפון אמריקה (4,52).

רוב המשיבים במחקר גילו את סודם לראשונה למישהו מחוץ למשפחה. המעטים שגילו לראשונה למישהו בתוך המשפחה דיווחו על תגובה עוינת או אדישה. ממצא זה עולה בקנה אחד עם ממצא מחקר קודם (2). בהתאמה לממצא זה, אחד הגורמים שנמצאו כבעלי השפעה רבה על עכוב הגילוי בקבוצת הגורמים המשפחתיים היה ערכים משפחתיים של ציות ללא תנאי, כך שהילדים לא חשבו להמרות את פי הוריהם ובודאי שלא ראו בהם כתובת לגילוי הסוד וקבלת תגובה תומכת. ממצא נוסף הקשור למשפחה היה שכל המשיבים תפסו את משפחתם כמזניחה או מתעללת באופן רגשי, בעוד רק כמחצית מהתוקפים היו בני משפחה מקרבה ראשונה. ממצא המצביע על כך שגם כאשר ההתעללות היא מחוץ למשפחה הגרעינית, עדיין אין המשפחה מהווה כתובת לקבלת תמיכה.

גורמים נוספים שנמצאו כבעלי תרומה רבה להשהיית הגילוי היו פחד מדחיה וגינוי חברתיים וחוסר אמון באנשים. גורמים אלה מייצגים מעגלים של חוסר אמון חברתי וחוסר הבנה התורמים לדיכוי המוטיבציה לגלות. ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים על כך שהגילוי הוא תהליך אינטראקטיבי המתקיים בין הקורבנות לבין הסביבה החברתית בה הם חיים וכדי שהקורבן יבחר לגלות את סודו צריך שיהיה מישהו המוכן להקשיב, להאמין ולתמוך. הגילוי הוא תהליך בינאישי ולא רק פעולה של היחיד. ועל כן סביבה אשר תאמין לקורבנות ותגיב באופן תומך לגילוי, תגביר את הסיכוי לכך שקורבנות יבחרו לגלות את סודם מוקדם ככל האפשר. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהמשפחה אינה מהווה כתובת לגילוי. המשמעות היא שבלעדי עזרת המערכות החברתיות בהתמודדות עם הדפוס המשפחתי הדיספונקציונלי, יש להניח שרוב הקורבנות יעדיפו להמשיך ולשתוק או שהגילוי שלהן יוביל לפגיעה נוספת על

זו שכבר חוו. יש צורך במתן מענה טיפולי לקורבן, אך מי שזקוקה לעזרה ושיקום היא המשפחה כולה. יש צורך במענה טיפולי שכזה אשר ינתן בגיבוי החוק ובמקביל לענישה לתוקף. כך ניתן יהיה להפוך את גילוי ההתעללות למנוף לשינוי משפחתי במקום להאשמת הקורבן ולהרס המשפחה ופירוקה, דבר אשר יאפשר לילד להמשיך ולחיות בתוך משפחתו. קיומו של מענה שכזה יכול לעודד קורבנות לחשוש פחות מלגלות את סודם, בשל האופציה לשיקום הטמונה בקיום מענה טיפולי לקורבן ולמשפחה. יש לזכור כי ללא חוקים האוכפים זאת משפחות אינססט נטות להמנע מתרפיה.

עדוד קורבנות לגלות את סודם דורש עשייה מכוונת לקראת מטרה כזאת: בנוסף על יסוד מענה טיפולי לקורבן ולמשפחה כשמתרחשת התעללות בגיבוי החוק, יש צורך במתן הגנה לנפגעות במפגש עם המשטרה ובתי המשפט וחקיקה המבטאה מסר של אמון ותמיכה בקורבנות לגלות למשל על ידי הארכת שנות ההתיישנות על עבירות מין בילדות. למערכת החינוכית יש תפקיד מיוחד שכן ילדים נמצאים בבתי הספר למשך שעות רבות בכל יום ונוצרים קשרים ארוכי טווח עם מבוגר מחוץ למשפחה אשר יכול להוות כתובת לגילוי הסוד. הגברת מודעות צוותים חינוכיים לקיום התופעה ולחשיבות התגובה התומכת תתרום לסיכוי שילדים יבחרו לגלות את סודם. עשייה כוללת כזאת תיצור אוירה של מוכנות לשמוע להאמין ולתמוך ובכך תתרום ליצירת מצב בו לא השתיקה תהיה המוצא הבריא, אלא הגילוי יהיה כזה. גורמים מעכבים רבים שומרים את הסוד ויש קושי רב לפתוח אותו. יחד עם זאת הגילוי הוא קריטי להתחלה של שיקום מהטראומה וברור שככל שהגילוי יהיה מוקדם כך סיכויי ההחלמה מהטראומה גוברים.

יש לזכור כי ההתעללות שעברו המשיבים במחקר זה החלה 25 שנים לפני שנשאלו על כך במחקר והסתיימה 16 שנים לפני שהם השתתפו במחקר. הקורבנות אם כך התרחשה לפני השינויים האחרונים שהתרחשו במודעות הציבורית הישראלית לגבי התעללות מינית ולפני שינויים בחוקי דווח בישראל. האם ילדים העוברים התעללות מינית בישראל מגלים כיום את דבר ההתעללות בגיל מוקדם יותר, ומקבלים תגובה תומכת יותר, נשאת שאלה שצריכה להחקר.

גורם חברתי אשר תוקף כגורם מסייע לגילוי וכבעל קשר מובהק עם גילוי בגיל מוקדם היתה חשיפה תקשורתית נרחבת למקרי התעללות מינית. הניסיון הקליני שלנו והמעורבות עם מרכזי הסיוע המקומיים לימדו אותנו שבעקבות חשיפת סיפור התעללות מינית באמצעי התקשורת ישנו גל של פניות אל מרכזי הסיוע, ונפגעים רבים שמעולם לא דיברו על ההתעללות שלהם עם מישהו אחר קודם לכן, אוזרים עוז לגלות את סודם ולבקש עזרה (51). לממצא זה השלכות חשובות למחקר בתחום בגלל שידוע מעט על השפעתם של קמפיינים תקשורתיים המכוונים לאוכלוסיית ילדים בסיכון גבוה. קמפיינים תקשורתיים לבדם לא יכולים לעזור לילדים להתגבר על הכוחות המונעים גילוי.



מחקר זה מעלה שאלת מפתח הקשורה למדיניות: מה ניתן לעשות כדי לקדם גילוי מוקדם של התעללות מינית על ידי ילדים קורבנות?

אנו מאמינים שילדים ימנעו פחות לגלות את סודם אם הם ומשפחותיהם יאמינו שיש אופציה שיקומית בפסקי דין. אנו גם מציעים ששרותים להגנת הילד יחד עם המערכות החינוכיות יתכננו מדיניות מבוקרת, יפתחו תוכניות לקידום גורמים מעודדים גילוי, ויפעילו קמפיינים חינוכיים בית ספריים, אשר לא רק יגבירו מודעות לזכויות הילד לטיפול הוגן, אלא בו זמנית גם יהוו כתובת לפניה עבור ילדים אלה.

## ביבליוגרפיה

1. Finkelhor D. Child sexual abuse: New theory and research. New York: Free Press; 1984.
2. Smith DW, Letourneau EJ, Saunders BE, Kilpatrick DG, Resnick HS, Best CL. Delay in disclosure of childhood rape: results from a national survey. *Child Abuse & Neglect* 2000; 24:273-287.
3. Roseler TA, Weissmann WT. Telling the secret. Adult women describe their disclosures of incest. *Journal of Interpersonal Violence* 1994; 9(3):327-338.
4. Lamb S, Edgar-Smith S. Aspects of disclosure mediators of outcome of childhood sexual abuse. *Journal of Interpersonal violence* 1994;9(3):307-326.
5. זומר א. בגוב העריות. ירושלים: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל; 1995.
6. Olafson E, Corwin DL, Summit RC. Modern history of child sexual abuse awareness: Cycles of discovery and suppression. *Child Abuse & Neglect* 1993;17: 7-24.
7. Corwin DL. Early diagnosis of child sexual abuse: Diminishing the lasting effects. In: Wyatt GE, Powell GJ, editors. *Lasting effects of child sexual abuse*. Newbury Park, CA: Sage Publications; 1988. P. 252-269.
8. Sorensen T, Snow B. How children tell: The process of disclosure in child sexual abuse. *Child Welfare* 1991;70: 3-15.
9. Nagel DE, Putnam FW, Noll JG. Disclosure patterns of sexual abuse and psychological functioning at a 1 year follow up. *Child Abuse & Neglect* 1997; 21:137-147.
10. Testa M, Miller BA. The moderating impact of social support following childhood sexual abuse. *Violence & Victims* 1992;2: 173-187.
11. Harvey JH, Orbuch TL, Chwalisz KD, Garwood G. Coping with sexual assault: The roles of account making and confiding. *Journal of Traumatic Stress* 1991;4(4):515-531.
12. Lister ED. Forced silence: A neglected dimension of trauma. *American Journal Psychiatry* 1982;139(7): 872-875.
13. Symonds M. The "second injury" to victims. *Evaluation and Change* 1980; 36-38.
14. פרניס ט. התעללות מינית בילדים, תאוריה ודרכי טיפול. קרית-ביאליק: אח; 1995.
15. הרמן ג'. טראומה והחלמה. תל-אביב: עם עובד; 1992.
16. Finkelhor D. The sexual abuse of children: Current research reviewed. *Psychiatric Annals* 1987; 17(4): 233-237.
17. Browne A. The victims experience: Pathways to disclosure. *Psychotherapy* 1991; 28(1): 150-156.
18. Goodwin JM. *Sexual abuse incest: victims and their families*. Boston, MA: Wrigth/PSG; 1989.
19. Price M. The impact of incest on identity formation in woman. *The American Academy of Psychoanalysis* 1993;21(2):213-228.
20. Atkinson RL, Atkinson RC, Smith EE, Hilgard ER. *Introduction to Psychology*. 9ed. Harcourt Brace Jovanovich Inc. pub. U.S.A.; 1987.
21. Bagley C, King K. *Historical prespective in child sexual abuse. The search for healing*. London: Travistock;1989. p. 106-129.
22. Summit RC. Child sexual abuse accomodation syndrom. *Child Abuse & Neglect* 1983;7: 177-193.

23. זומר א. טראומה בגיל הילדות, אובדן זיכרון וחשיפה מושהית. מורג, ת. (עורכת). עדות כבושה או ילדות  
כבושה. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד; 1993.

24. King-Mize L, Bently B, Helms S, Ledbetter J, Neblett K. Surviving voices: Incest survivors narratives of their process of disclosure. *Journal of family psychotherapy* 1995;6(4): 43-59.
25. Herman JL, Hirschman L. Families at risk for father daughter incest. *American Journal of Psychiatry* 1981;138(7): 967-970.
26. Wyatt GE, Newcomb M. Internal and external mediators of womens sexual abuse in childhood. *Journal of Consulting & Clinical Psychology* 1990; 58(6):758-767.
27. Fontes LA. Disclosure of sexual abuse by Puerto Rican children: Oppression and cultural barriers. *Journal of Child Sexual Abuse* 1993;2(1):21-35.
28. Ussher J, Dewberry C. The nature and long term effects of childhood sexual abuse: A survey of adult women survivors in Britain. *British Journal of Clinical Psychology* 1995; 34(2):177-192.
29. Carbo RA, Gartner J. Can religious communities become dysfunctional families? Sources of countertransference for the religiously committed psychotherapist. *Journal of Psychology and Theology* 1994;1 22(4):264-271.
30. Lawoson L, Chaffin M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews. *Journal of Interpersonal Violence* 1992; 7(4):532-542.
31. Friese IH, Hymer S, Greenberg MS. Describing the crime victim: Psychological reactions to victimization. *Professional Psychology: Research and Practice* 1987;18(4): 299-315.
32. Flannery RB. Social support and psychological trauma: a methodological review. *Journal of Traumatic Stress* 1990; 3:593-611.
33. Finkelhor D, Browne A. The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal Orthopsychiatry* 1983; 55(4):530-541.
34. McNulty C, Wardle J. Adult disclosure of sexual abuse: A primary cause of psychological distress? *Child Abuse & Neglect* 1994;18(7): 549-555.
35. חוקי מדינת ישראל. חוק כרך ח' דיני עונשין סימן ה' עבירות מין; 1988.
36. McDevitt S. The impact of news media on child abuse reporting. *Child Abuse & Neglect* 1996;20: 261-274.
37. גלעד א, קרני י, בן-יהודה י. "הוא שכל כך אהב ילדים". ידיעות אחרונות. יוני, 1998.
38. Russell DEH. The secret trauma: Incest in the lives of girls and women. New York: Basic books; 1986.
39. Finkelhor D. Sexually victimized children. New York: Free Press; 1979.
40. Baker A, Duncan S. Child sexual abuse. A study of prevalence in Great Britain. *Child Abuse & Neglect* 1985; 9: 457-467.
41. Herman JL, Russell D, Trocki k. Long term effects of incestuous abuse in childhood.

- American Journal Psychiatry 1986;143(10):1293-1296.
42. Fromuth ME. The relationship of childhood sexual abuse with later psychological and sexual adjustment in a sample of college women. *Child Abuse & Neglect* 1986;10:5-16.
  43. Peters SD. Child sexual abuse and later psychological problems. In: Wyatt GE, Powell GE, editors. *Lasting effects of child sexual abuse*. Newbury Park, CA: Sage; 1988. p. 108-118.
  44. Zivney OA, Nash MR, Hulsey TL. Sexual abuse in early versus Late childhood: Differing patterns of pathology as revealed on the Rorschach. *Psychotherapy* 1988; 25:99-106.
  45. Elliot DM, Briere J. Sexual abuse trauma among professional women: Validating the trauma symptom checklist-40 (TSC-40). *Child Abuse & Neglect* 1992;16:391-398.
  46. Finkelhor D, Hotelling G, Lewis IA, Smith C. Sexual abuse and its relationship to later sexual satisfaction, marital status, religion, and attitudes. *Journal of Interpersonal Violence* 1989; 4:279-399.
  47. Herman JL, Schatzow E. Recovery and verification of memories of childhood sexual trauma. *Psychoanalytic Psychology* 1987;4(1): 1-14.
  48. Briere J, Runtz M. The trauma symptom checklist (TSC-33): Early data on a new scale. *Journal of Interpersonal Violence* 1989; 4:151-163.
  49. Henschel D, Briere J, Magallanes M, Smiljanich k. Sexual abuse related attributions: Probing the role of "traumagenic factors". Paper presented at the annual meeting of the Western Psychological Association, Los Angeles; April 1990.
  50. Elliot DM, Edwards KJ. Individuals raised by alcoholic versus mentally ill parents: A comparison study. Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association, San Francisco; August 1991.
  51. Somer E, Szwarcberg S. Variables in delayed disclosure of childhood sexual abuse. *American Journal of Orthopsychiatry* 2001; 71:332-341.
  52. Wyatt GE, Tamra BL, Beatriz S, Carmona JV, Romero G. The prevalence and circumstances of child sexual abuse: changes across a decade. *Child Abuse & Neglect* 1999;23: 45-60.